

an-tecknat

Medlemsblad för Sollentuna Släktforskare nr 1 - 2022

Kopparstick av Matthäus Merian 1647. Källa: Wikipedia

Den gamla tyska staden Detmold

Läs på sid. 8 om ett släkthus i Detmold

Kalendarium	sid. 2	Släkthuset i Detmold	sid. 8
Ordförandens spalt	sid. 3	Kommunarkivet digitaliserat	sid. 9
Ett brev betyder så mycket	sid. 3	Mantalslängder	sid. 10
Gästgiverier och dagböcker	sid. 4	Fotografiet berättar	sid. 12
Släktforskarcaféet i oktober	sid. 6		

Sollentuna Släktforskare

c/o Marianne Ljungström
Flädervägen 55
194 64 Upplands Väsby

Hemsida: www.sollentunaslaktforskare.se
e-post: info@sollentunaslaktforskare.se
Plusgiro: 712 140-3
Swish: 123 103 64 66

Föreningen, som är politiskt och religiöst obunden, bildades 1990 och har cirka 200 medlemmar. Föreningen vill öka intresset för släktforskning, bland annat genom föredrag och studiebesök.

Styrelsen

Marianne Ljungström, ordförande
Margaretha Vinterholt, vice ordförande
Agneta Berghem, sekreterare
Kjell Hassel, kassör
Kaj Högländer
Camilla Wetzel
Owe Lindquist

Styrelsen kan nås via föreningens e-post:
info@sollentunaslaktforskare.se

Föreningen är medlem i Sveriges Släktforskarförbund och samarbetar med Studieförbundet Vuxenskolan.

an-tecknat ISSN 2002-9799

Medlemsbladet beräknas komma ut med fyra nummer per år och ingår i medlemsavgiften.
Ansvarig utgivare: Marianne Ljungström tel. 070-351 30 24.

Redaktionsgruppen består av Agneta Berghem, Agneta Svensson, Camilla Wetzel, Birgitta Hassel och Margaretha Vinterholt.

Manus och bilder skickas till: Margaretha Vinterholt: marg.vinter@gmail.com

Nästa nummer beräknas komma ut i maj.

Tryck: Stocken - Snabbtryck AB, Sollentuna.

Kalendarium

Föredragen äger rum i Amornasalen eller via Zoom. Information om eventuella ändringar får du via e-post och på vår hemsida.

Läs mer ingående om föredragen på vår hemsida.

Föredragen börjar kl. 18.00 och håller på i cirka en timme.

Onsdagen den 9 mars kl. 18.00

ÅRSMÖTE i Tintomarammet och därefter FÖREDRAG av Hans Högman: "Knektar, ryttare och båtsmän – indelningsverket 1682–1901".

Tisdagen den 29 mars kl. 18.00

FÖREDRAG av Desirée Kjellberg: "Sveriges offentliga avrättningar".

Onsdagen den 30 mars kl. 13.00-14.30

STUDIEBESÖK Riksarkivet i Arninge. Anmälan och avgift, se föreningens hemsida.

Onsdagen den 6 april kl. 18.00

FÖREDRAG av Anita Hammarstedt; "Brasiliensvenskar".

Torsdagen den 21 april kl. 13.00-14.00

STUDIEBESÖK Stockholms stadsarkiv Liljeholmen: Byggnadsritningar och kartor. Anmälan och avgift, se föreningens hemsida.

Lördagen den 23 april kl. 14.00-16.00

FÖREDRAG av Ted Rosvall: "Hur man hittar försvunna emigranter, ett riktigt detektivarbete".

Torsdagen den 12 maj kl. 13.00-14.00

STUDIEBESÖK Stockholms stadsarkiv Liljeholmen: Byggnadsritningar och kartor. Anmälan och avgift, se föreningens hemsida.

Släktforskarstödet vid släktforskar datorn

på Sollentuna bibliotek ges följande onsdagar: 16/2, 16/3, 20/4, 11/5 och 8/6. Boka i förväg via nätet. Se vår hemsida www.sollentunaslaktforskare.se och välj Släktforskning/Forskarstöd för instruktioner och länk till bokningen.

Ordföranden har ordet

God fortsättning på det nya året!

Jag hoppas att ni kunnat njuta av helgerna som varit och haft möjlighet att träffa släkt och vänner. Det är roligt att ni håller ut och fortsätter att vara medlemmar i föreningen.

Att vara hemma mycket ger möjlighet att ägna sig åt släktforskning och jag har arbetat med några DNA-matcher och försökt kartlägga den gemensamma anan. Det blir en hel del pappersforskning för att komplettera släkträdets och där hittar jag anan men att sedan bevisa att de gemensamma kromosomsegment vi har kommer från den är svårare.

Ett tips om kartor är www.kartbild.com som jag tycker är bra och ett komplement till Lantmäteriets kartor. I kartbild kan man lägga till exempel häradskartan i botten och kartan med vägar och namn ovanpå och ser då hur dagens vägar går, vilket är bra om man ska leta efter boställen med bil.

När vi hade vårt medlemsmöte den 30 november fick vi en del tips på vad ni som medlemmar vill veta mer om. Vi har flera duktiga medlemmar som delar med sig av det de kan.

För att inventera vad för kunskaper som finns i föreningen så undrar jag om du har någon kunskap som du kan delge. Det kan vara något du kommit fram till i din släktforskning eller något ämne du vet mycket om.

Det kan bli ett anförande på ett café eller föredragskväll och det behöver inte vara 1 timme långt, vi kan ha flera korta föredrag. Hör av dig till styrelsen! Vi jobbar kontinuerligt med att få fram föredrag och föredragshållare och välkomnar tips.

Vårens föredrag har vi planerat som fysiska träffar och blir det nya restriktioner så använder vi Zoom. Vi ses!

Marianne Ljungström

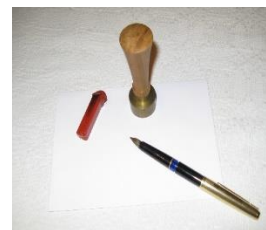
Ett brev betyder så mycket

Tack vare ett efterlämnat brev kunde vår medlem Eva Kälarne hitta sin mors far.

Min mor Gudrun föddes 1917 i Norrbotten. Hennes mor Johanna Engfors var då 17 år. I kyrkboken står att Gudrun föddes u.ä. och inget namn på fadern. Han var inte okänd men Johannas far bestämde att det inte skulle stå och körde dessutom iväg honom från orten.

När min mor var knappt 2 år bortadopterades hon och växte upp i Ångermanland. Johanna och Gudrun fick inte ha någon kontakt. Det sägs att när min mor konfirmerades åkte Johanna dit med sin äldste son för att få se henne och visa sonen hans storasyster. Hon vågade inte gå fram till henne efteråt utan de åkte hem igen direkt.

Johanna efterlämnade brev som Gudruns far skrivit till henne efter födelsen. Brevet var undertecknade med för- och efternamn och adress så jag vet att han hette Olof

Foto: Margaretha Vinterholt

Forsberg. När min mor sökte efter honom var kyrkböckerna inte digitaliserade så det var mycket svårare att söka än nu för tiden. Hon hittade honom inte.

För några år sedan började jag släktforska och ville då försöka hitta honom. Jag fann två män med samma namn och boende i norra Sverige. Eftersom jag hade en adress kunde jag följa var han bott och hittade honom! Olof föddes 1895 och dog 1983. Johanna föddes 1900 och dog 1980. Gudrun dog 1996.

Eva Kälarne

Gästgiverier och gästgiveridagböcker

I november höll Hans Hanner och Mats Johansson från Genealogiska Föreningen ett informativt föredrag om gästgiverier och dess dagböcker. De visade på ett källmaterial där vi kanske kan hitta information om våra förfäder.

Gästgiveriernas bakgrund

Systemet med gästgiverier och skjutshåll har rötter tillbaka till den tid då nödvändiga övernattningar skedde antingen – som med fint folk – på prästgården, eller – som med enklare folk – hos någon bonde. Den resande fick då titta sig till sin övernattning, och gick inte det så fick man helt enkelt sova utomhus. Vi får här tänka oss tillbaka till medeltid och tidigt 1500-tal. De enda som hade laglig rätt att kräva förtäring och logi var kungen själv och de som var ute i hans ärenden. Ett sådant privilegium medförde att många kunde utge sig för att resa i kungens namn. Våldgästning var inte heller ovanligt.

I takt med att både den statliga administrationen och militärväsendet började växa under Gustav I:s regeringstid växte antalet personer som reste genom landet i civila uppdrag för stat och krigsmakt. Situationen blev så ohållbar att bönderna klagade mer över gästnings- och skjutsningsbördan än över utskrivningen av soldater och höjda skatter.

Staten gick in med bestämmelser. Man byggde upp ett regelverk enligt vilket det utmed landets större vägar skulle finnas ett nät av värdshus där resande skulle kunna få mat och logi samt hästar alternativt skjuts för nästa etapp – landet fick gästgiverier och tavernor.

Systemet byggdes upp successivt. Enligt Erik XIV:s stadga 1561 hade varje härad skyldighet att inrätta en taverna och hålla skjutshästar samt tillhandahålla mat och dryck till resenärerna såväl som hö till hästarna. År 1615 stadgades att gästgiverier skulle ligga utmed alla landsvägar med 1½ mils avstånd. Och nu växte antalet gästgiverier betydligt. I *krögare- och gästgivarordningen 1649* befriades bönderna helt från kravet att ge fri skjuts. Från och med detta år skulle alla betala för sig, även

de som var ute i statens ärenden. En ny skatt infördes också, skjutspenningen, som skulle finansiera systemet.

Krögare- och gästgivarordningen 1649 var viktig också i ett annat hänseende. Avståndet mellan gästgivarregårdarna var stadgat och skulle vara lika över landet. För att nå det målet skapade man nu för första gången ett enhetligt sätt att mäta avstånd, och milstenar sattes upp utmed vägarna för att ange avståndet till nästa gästgivarregård.

Många gästgiverier inrymdes på bondgårdar. Där erbjöds enkla sovplatser och samma mat som serverades hos bonden och hans familj. Men runt 1700 började det bli vanligare med gästgiverier utrustade med både resanderum och ordentlig servering. Och i och med *1734 års gästgiveriförordning* tvingades samtliga gästgiverier som saknade måltidslokal och gästrum för resande att bygga sådana. Gästgiverierna ålades nu även att ha stall och vagnslider, så väl som en tavla med avståndsangivelser till angränsande gästgiverier upphängd utomhus.

Foto: Ulrica Andersson

I *1762 års förordning* krävdes sedan att varje gästgivarregård skulle ha en gästgiveridagbok. Gästgiveridagböckerna skulle ligga ute på gästgiverierna och efter varje månadsslut skulle kronobetjänt eller landsfiskal se till att de skickades in till landshövdingen och landskansliet.

Dessa gästgiveridagböcker hade som sitt främsta syfte att disciplinera gästgivaren, skjutsbönderna och hållkarlen (den person som ansvarade för att skjutsningen fungerade). Stränga straff anges i förordningen för dem som inte fullföljde sina plikter.

Gästgiveridagböcker

Gästgiveridagböcker är potentiellt ett väldigt rikt källmaterial även om informationen i dem är knapphändig. Den resande fyllde själv i uppgifter i dagboken, sitt namn och sin titel, datum och klockslag för ankomst samt varifrån han kommit resande (som regel förra gästgiveriet), varhän han skulle resa (som regel nästa gästgiveri), tidpunkt för avresa samt kommentarer (som regel klagomål på att hästar inte tillhandahållits i rimlig tid).

Gästgiveridagböcker bör teoretiskt finnas i våra arkiv från 1762 och framåt men det är idag inte kartlagt hur stor del av dem som verkligen levererades in till landshövdingarna och som står att återfinna i våra arkiv. Det är handlingar som inte bara finns i egna arkivserier utan lika mycket som lösa handlingar i andra arkivserier (till exempel inkommande handlingar hos ett landskansli, bilagor till domstolshandlingar med mera) Men med tanke på antalet gästgiverier som har funnits i riket så bör källmaterialet vara omfattande.

Att gästgiveridagböckerna är svåra att finna fram till i våra arkivhandlingar gör dem än mer spännande. Det innebär också att det är ett gömt arkivmaterial som få forskare har haft tillgång till. Genealogiska Föreningen har ambitionen att inkorporera källmaterialet i vårt projekt ”Inrikes pass”. Vi har börjat fotografera av några gästgiveridagböcker från Kopparbergs län och Gotlands län och hoppas kunna utöka materialet i takt med att pandemin ger vika.

Gästgiverisystemets avslutande

Gästgiveridagböckerna innehåller uppgifter om resenärerna. För den som har en gästgivare i släkten är en viktig aspekt av verksamheten den att gästgiverierna hade rättighet att servera alkohol och att en gästgivare med alkoholförsäljningen kunde

öka sina inkomster. Med 1878 års *skjutsstadga* framtogs dock gästgiverierna rättigheten att servera alkohol till andra än de resande.

Gästgiveriförordningen kvarstod till 1933 och gästgiveridagböcker finns bevarade lika länge.

Källor till kunskap om gästgiverier och gästgiveridagböcker

Kartor

- På lantmäteriets hemsida, lantmateriet.se går det att finna kartor över gästgiverierna i Sverige från 1700-talet och framåt. Gå in under "Historiska kartor", sök sedan på översiktliga kartor och begränsa sökningen till ett specifikt län och även en specifik tidsperiod så kan du få ett bekvämt antal träffar. Bland dessa kan du läsa dig till vilka kartor som förtecknar gästgivargårdar.
- I Georg Bieurman: *Wäge=Charta Öfwer Swea och Götha Riken*, utgiven 1743 finns de större vägarna beskrivna i text. I slutet av boken finns också två utvikbara kartor över landets vägar och gästgivaregårdar. Boken gavs på 1970-talet ut i facsimil. Kartorna finns digitaliserade och sökbara på portalen "Alvin". Den södra delen: www.alvinportal.org/alvin/attachment/document/alvin-record:12825/ATTACHMENT-0001.pdf Den norra och östra delen: www.doria.fi/handle/10024/79355

Kunskap om specifika gästgiverier

- Här följer tips på fem böcker som inventerar gästgiverier i Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings och Kalmar län samt Halland:
  - Kjellström, Kaj (2013) *Gästgiverier och skjutsstationer i Jönköpings län 1649–1933*. Jönköpings läns hembygdsförbund, Stiftelsen Jönköpings läns museum, Jönköping. 328 s.
  - Kjellström, Kaj (2020) *Gästgiverier och skjutsstationer: Södermanlands län 1649–1933*. Kaj Kjellström, Linköping. 330 s.

- Kjellström, Kaj (2009) *Östgötska gästgivargårdar och skjutsstationer*. Kaj Kjellström, Linköping. 308 s.
- *Kjellström, Kaj (2012) Gästgiverier och skjutsstationer: Kalmar län 1649–1933*. Kaj Kjellström, Linköping. 328 s.
- *Rehn, Thorsten (1989) Gamla halländska gästgiverier*. Settern, Örskelljunga. 293 s.
- För enskilda gästgiverier är det värt att söka artiklar i hembygdsföreningens skrifter på den ort där gästgiveriet har legat.
- Sök även i Kungliga bibliotekets digitala tidningsarkiv: tidningar.kb.se. Där finns en hel del artiklar om gästgiverier förr. (Tips! Sök inte bara på gästgiveri eller gästgivaregård utan även på skjutshåll och skjutsstation med mera.)

Kunskap om beståndet av gästgiveridagböcker

- Gästgiveridagböcker finns sökbara i Nationella Arkivdatabasen (NAD) på Riksarkivets hemsida. Sökmotorn är inte alltid så lätt att förstå sig på.

- I Genealogiska Föreningen har vi sökt i NAD och samlat på oss den kunskap som finns där om gästgiveridagböcker i våra arkiv. Inom vårt projekt "Inrikes pass" har vi upprättat en förteckning över de arkivhandlingar gällande resande förr som vi på sikt avser att digitalisera, och där ingår gästgiveridagböcker. Om du är medlem i Genealogiska Föreningen kan du lätt hitta uppgifterna på våra medlemssidor. Gå till hemsidan, logga in på medlemssidorna, välj "Inrikes pass", därefter "Originalhandlingarna" och sedan länken till det län du vill söka i. När du klickar på länslänken får du upp vår förteckning över intressanta arkivhandlingar, däribland gästgiveridagböcker.

Hans Hanner

Rotebro gästgivaregård på 1920-talet
Källa: Sollentuna kommunarkiv

Släktforskarcaféet i oktober

Detta var vår förenings första fysiska aktivitet efter coronaepidemins utbrott.

Vi i styrelsen var förväntansfulla och undrade hur många som skulle komma till släktforskarcaféet. Glädjande var det ett drygt 20-tal personer.

Kaj Högander, ledamot i styrelsen, hälsade alla välkomna och presenterade oss övriga i styrelsen. Kanske fanns det nytillkomna medlemmar där som inte kände igen oss till utseendet. Ja, vi har fått nya medlemmar under pandemin och det är förmodligen tack vare att vi har varit aktiva via Zoom.

Det var ett glatt gäng och ganska snart kom vi in på DNA-tester. Det blev berättelser från några och många frågor och funderingar kring hur man tolkar sitt DNA-svar. Vid de olika borden fördes livliga samtal om vars och ens släktforskning. Vid

ett bord diskuterades gästgiverier och hur man som fattig reste förr i tiden.

Några tips hur man hittar olika uppgifter kom från de närvarande.

Hur hitta socknar och gårdar

Ett intressant tips var att man via Riksarkivets hemsida kan hitta socknar! Här blev jag själv nyfiken. Hittills har jag bara använt Rosengrens geografiska lexikon när jag velat få mer information om en socken. Men detta tips skulle visa sig ge så mycket mer.

Hur hittar jag det? Bengt Persson Trotzig beskrev följande:

*Gå in på **Digitala forskarsalen** – **Riksarkivet** – **Sök i arkiven**.*

På den sidan som då kommer upp finns en kolumn till vänster där det står **Fritext**. Under den finns en **tom ruta** och där skriver man "digitaliserade register" och trycker på SÖK.

Nu väljer man

1. Arkiv

Titel: Digitaliserade register

Klicka på den blåmarkerade texten (Digitaliserade register) och en ny sida med flera val visas. Nu väljer man **Sockenkataloger**. Här kan man även hitta andra register såsom domstolsarkiv, kyrkoarkiv, militära arkiv och ämnesordnade register. Kanske till nytta de också för någon.

Nu äntligen blir det spännande för här visas alla Sveriges län. När man har valt det län man är intresserad av står länets socknar i bokstavsordning så man kan läsa om dem och det finns också kartor. Har man tur kan man även finna förteckningar över byar och gårdar. Lycka till!

Program på Sveriges Radio – intressanta att lyssna på

Kaj Högländer kom med tipset att Sveriges Radio har en podd. Där man kan lyssna till valfritt program ur serien "Familjehemligheter" som handlar om DNA-tester och oväntade upptäckter som förändrar hela livet. Programmet finns i SR-play och på www.sverigesradio.se/poddar-program.

Eftersom det initialt blev väldigt mycket prat om DNA skall vi inte glömma att Peter Sjölund var en av årets sommarpratare. Hans program handlade om, rätt gissat, DNA. Naturligtvis kom han in på dubbelmordet i Linköping som han och hans kollegor i DNA-forskningen, hjälpte polisen att lösa. Det var mycket intressant även för den som inte har testat sig. Detta

program kan man också lyssna på dels via SR, sommarpratare, dels P4 Extra – Gästen

Amerikanska kyrkböcker

Nästa tips kom från Per-Göran Olsson. Det var att Arkiv Digital nu har scannat fler amerikanska kyrkböcker. Hur hittar man dem?

I Arkiv Digital går du in under *Arkivsök* där du normalt skriver namnet på en svensk församling.

Här kan man välja land. Sverige kommer automatiskt upp men man kan välja en del andra länder och får då upp svenskrelaterade församlingar i dessa länder. Under *Arkivbildare* skriv in den delstat du vill söka i (i exemplet har vi skrivit Minnesota). Då får man en lista på de församlingar som finns i delstaten.

Sök bland arkivhandlingar

Arkivbildare
minnesota

Arkivtyp
Alla

Land
USA

USA Delstat
Alla

Sök

Återställ formulär

124 arkivbildare matchar

Arkivbildare

- Afton Methodist Church,
- Almelund Immanuel Lutt
- Atwater Swedish Method
- Badger Our Savior's Luth
- Bagley Badger Creek Luti
- Balaton Sillerud Lutherar
- Balaton Trinity Lutheran
- Belgrade Methodist Chur
- Braham High School, Mir
- Braham Silas Lutheran C

Arkiv Digital: Arkivsökning

Våra släktforskarcaféer är trevliga och de vill vi fortsätta med. Hör av er om det är något speciellt ämne eller tema ni vill diskutera!

Margareta Vinterholt

Sökes – bidrag till medlemsbladet!

Vad vi längtar att höra från er medlemmar! Ni har säkert hittat mycket spännande, roligt, tråkigt och "tänk det här visste jag inte ..." i er släktforskning.

Varför inte dela med er av era upptäckter? Varför inte berätta om någon källa som "kan vara bra att ha"? Har ni hittat udda yrken? Har ni ett gammalt foto? Har ni hittat samer i släkten?

Kort eller lång berättelse – allt är lika välkommet! Skicka till marg.vinter@gmail.com

Redaktionskommittén

Släkthuset i tyska Detmold

Här berättar vår medlem Anna-Karin Lenander om släktens hus i Detmold i tyska Westfalen. Anna-Karins berättelse om huset och staden fick an-tecknats redaktion att skriva mer om stadens historia.

I Ostwestfalen-Lippe ligger staden Detmold. Staden är mycket gammal med anor från 700 e.Kr. Det var ett furstendöme med ett slott i stadens mitt. Närmaste stora stad är Bielefeld.

Strax utanför staden står Hermann staty.

Ett av de äldre husen i staden är byggt vid 1900-talets början. Byggt mest av sten. Nyligen fick huset ett nytt tak.

Foto: privat

I källaren fanns det kök, matkällare, kolupplag, tvättstuga och mot trädgården hade man hönsgård. I mittenvåningen var det ett flertal sovrum och ett vardagsrum. Överst i huset hade min mormor syateljé. Mormor sydde nya kläder under krigen av slitna kläder genom att sprätta upp kläderna, vända på tyget och sedan sy nya.

Anna-Karins mormor Lies Hillebrenner Foto privat

Min mormor var en fantastisk kvinna som alltid hittade lösningar då hon upplevt två världskrig.

Det var min mammas farfar som byggde huset. Idag bor min moster och min kusin med familj i huset. Huset har alltså varit i familjen Hillebrenners ägo ända sedan det byggdes.

Anna-Karin Lenander

Hermannsdenkmal. Staty av Ernst von Bandel.

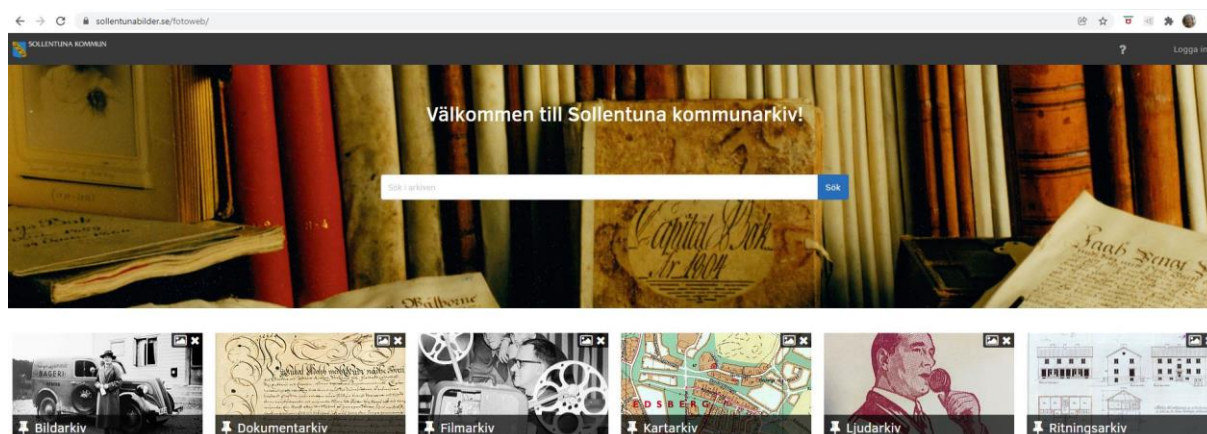
Källa: Wikipedia

Det gigantiska monumentet uppe på ett berg är 26 m högt inklusive ett svärd som är 7 m långt. Minnesmärket invigdes 1875 som ett minne från år 9 e.Kr. då germanerna under ledning av Arminius, senare ändrat till Hermann av Martin Luther, tillintetgjorde de annars så framgångsrika romerska legionerna vid slaget i Teutoburgskogen. Romarna förlorade nästan 20 000 man, tre legioner, och därmed tre örnostandar i slaget vilket gjorde kejsar Augustus rosenrasande. Att förlora ett standar var extremt allvarligt och den romerska armén gjorde allt för att skydda standaret och återföra det om det förlorades. Efter förlusten i Teutoburgskogen tillbringade romarna årtionden för att försöka återfinna de tre förlorade örnnarna.

Redaktionen

Delar av kommunarkivet digitaliserat

Kommunarkivets startsida.

Söllentunas kommunarkiv har nu digitaliserat delar av sitt bestånd och under hösten 2021 lagt ut dem på hemsidan <https://sollentunabilder.se/fotoweb/>.

Redan tidigare fanns där ett omfattande bildarkiv men det har nu utökats med dokument-, film-, kart-, ljud- samt ritningsarkiv. Syftet är att göra samlingarna mer tillgängliga och att öka intresset för Söllentuna. Dessutom kan vissa gamla sköra dokument bäst bevaras för framtiden om de inte behöver plockas fram utan kan presenteras som skannade bilder.

I dokumentarkivet på hemsidan finns för närvarande 1370 handlingar av de mest vitt skilda typer som exempelvis brev, arrende-kontrakt, protokoll, köpebrev, uppsägningar, syneinstrument, broschyrer, adresskalendrar, tidningar, reklam och mycket annat. I filmarkivet kan man se ett knappt hundratal kortare eller längre filmsnuttar om bland annat de olika kommundelarna. Kartarkivet omfattar omkring 150 gamla kartor och ljudarkivet 23 filer, många med olika berättelser av Nils Göransson, känd skolman. Runt 300 ritningar över olika byggnader återfinns i ritningsarkivet.

På kommunarkivets startsida kan man fritextsöka i samtliga arkiv samtidigt. Men sökfunktionen har utvecklats och erbjuder olika ämnesområden och filter att precisera sökningen med. När man klickat på ett arkiv får man på vänster sida upp ett sökträd med ett antal teman eller avgräns-

ningar att välja bland (gäller ej bildarkivet). Man kan även filtrera med olika kommundelar och eller årtionden.

Arbetet med att digitalisera fortgår och nytt material tillförs löpande. Arkivet är under ombyggnaden av Turebergshuset inhytt på Vespergränd 31 i Norrviken men skall i början av 2023 flytta tillbaka till sina gamla, men uppfräschade lokaler, berättar kommunarkivarien Annika Holmberg.

Annika Holmberg.

Den hugade släkt- eller hembygdsforskaren kan hitta mycket spännande i kommunarkivet. Hemifrån kan man enkelt testa de olika sökmöjligheterna och botanisera i den digitaliserade forskarsalen men man är naturligtvis fortsatt välkommen att besöka kommunarkivet för kompletterande sökningar. Mycket nöje!

Agneta Berghem

Har din anförvant ägt en brännvinspanna?

Vår medlem Lars Nilsson forskar kring gårdar och socknar och visar här på mantalslängdernas rika innehåll.

Kyrkböcker är ett centralt material för alla släktforskare men viktiga kompletterande uppgifter kan finnas i bland annat mantalslängderna. För den som bedriver forskning kring gårdar och socknar är mantalslängderna en helt outhärlig källa. De sträcker sig också vanligen längre bak i tiden än kyrkböckerna.

Mantalslängder för Östergötlands län 1817.

Källa: Arkiv Digital

Det finns olika typer av mantalslängder. Vanligen avser man den årliga serie som inleddes 1642 och fortsätter långt in på 1900-talet. Denna långa serie föregås av mer kortfristiga längder som till exempel kvarntullslängder samt mantals- och boskapslängder. Därtill kommer hjonelagspenningar och flera andra extraskatter. Oavsett namn så handlade det om att registrera skattskyldiga och driva in pengar till kronan.

Kvarntull, boskapsavgifter och andra pålagor infördes som tillfälliga skatter men hade en tendens att permanentas. Genom en skattereform lades de olika skatterna samman och omvandlades från 1642 till en individuell mantalsavgift. Tio år senare beslöt riksdagen att särskilda kommissarier skulle utses för att leda och verkställa mantalsskrivningen.

Ordet mantal eller hemmanstal betecknade till en början den skatt som var pålagd varje hemman och finns upptagen i jorde-

böckerna. Den kom senare att kallas för mantalsränta och jordeboksränta. Mantalet var ett mått på hemmanets skatteförmåga. En gård på ett mantal skulle i princip försörja ett hushåll med man, hustru, barn och tjänstefolk och ibland andra nära släktingar.

Från 1642 tog kronan således ut mantalsavgifter av alla vuxna och skattskyldiga personer. I mantalslängderna förtecknas de mantalspliktiga socken- och gårdsvis. På 1600-talet är det för det mesta mannens förnamn som noteras och hustrun kan anges med ett "h.". Praxis varierar dock, ibland kan även hustruns namn uppges, och i vissa längder efternamn på båda.

Liksom i annat äldre källmaterial finns det luckor i serierna och skador som kan göra det omöjligt att läsa innehållet. Mantalslängderna upprättades i flera exemplar, varav ett förvaras i Kammararkivet och ett annat hos länsstyrelsen. Det innebär att uppgifter som saknas i Kammararkivet kan finnas hos länsstyrelsen och vice versa. Man bör också tänka på att längderna från och med 1725 upprättades i november och gällde för följande års beskattning.

Upprättandet av mantalslängder föregicks efterhand av insamlandet av särskilda mantalsuppgifter. Från varje hushåll skulle en sådan uppgift inhämtas som förtecknade hushållets medlemmar och deras mantalskyldighet. Mantalsuppgifterna är vanligen mer detaljerade än själva längderna men ojämnt bevarade. Redan på 1600-talet lämnade en del säterier in särskilda uppgifter över sin stab av anställda och underlydande till mantalsskrivningen. Bevarade mantalsuppgifter återfinns ofta efter själva längden.

På 1700-talet blir längdernas uppgifter rikligare och samtidigt mer svårslästa genom övergången till den tyska stilen. Man kan finna förnamn på pigor och drängar liksom bosättningen "på ägorna". Där bodde till

exempel båtsmän och soldater. De var själva mantalsbefriade men inte deras hustrur. Ofta står båtsmannens eller soldatens namn följt av ”h” eller hustru. Uppgifter av detta slag finns ibland även på 1600-talet.

I marginalen kan man hitta noteringar som ”fattig” och ”utfattig” eller ”sjuk” och ”åldrig”. Mot slutet av 1700-talet kan åldersuppgifter ibland vara införda i marginalen, och senare namn och ålder på alla i hushållet.

Mantalslängderna ger även besked om de mer ”udda” skatter som togs ut. Dit hör beskattningen av fönster och sidenmöbler som från 1789 finns införda i vissa mantalslängder, inte alla. Genom beskattningen ville kronan minska importen och konsumtionen av det som ansågs som onödiga lyxvaror.

Flera överflödsförordningar utfärdades. År 1766 förbjöds till exempel kaffe samt vissa importerade sprithaltiga drycker. Användandet av tobak och snus skulle anmälas vid mantalsskrivningen och fördes redan vid mitten av 1750-talet ibland, inte alltid, in i mantalslängderna. Kvinnor befriades dock från tobaksskatt 1771, å andra sidan fick de från 1789 betala avgift för sidenkläder.

Utdrag ur mantalslängd för Östergötlands län 1817
Källa: Arkiv Digital.

Innehav av fickur beskattades från 1801 liksom kortspel. Och 1811 infördes skatt på pannor för brännvinstillverkning till husbehov. Särskilda kolumner i längden reserverades för uppgift om pannans storlek och värdet på den egendom som spritbränningen avsåg.

Mantalslängdernas uppgifter om skatt på lyxvaror varierar. De är rikligare på vissa håll och mer sparsamma på andra. I Östkindes härad på Vikbolandet i Östergötland är det till exempel först in på 1810-talet som förekomsten av fickur och sidenkläder finns noterade tillsammans med konsumtionen av tobak och snus och även mängden brännvinspannor.

I de tre socknar – Häradshammar, Östra Husby och Östra Stenby – som utgjorde Östkindes härad fick tre av fyra (75 %) mantalspliktiga män betala den särskilda tobaksskatten. Rök- och snusvanorna var vid den här tiden så utbredda i Sverige att man från 1819 bara uppgav vilka män som inte nyttjade sådana varor och befriade dem från avgift.

Sidenvaror var rikligt förekommande i Östkindes härad. Av 1738 mantalspliktiga kvinnor erlade 1736 sidensatt. Skattesatsen varierade efter ålder och stånd. Fruar till ståndspersoner fick betala 24 skilling, döttrar 12 och alla övriga 4 skilling per person.

Däremot var guldur en raritet. De var dyrbara och signalerade innehavarens höga status. Medan mer än var tionde mantalspliktig noterades för innehav av fickur i Östkindes härad var det endast 23 män som bar guldklocka. Flertalet av dem var adelsmän och präster, ingen var bonde. En person avviker dock från mönstret. Och det är den 23-åriga betjänten Carl Berg på Gottenviks säteri. Han var född i Stigtomta socken och kom inflyttande till Gottenvik 1814 för att påföljande år flytta vidare till Stockholm. Kanske var gulduret ett arv eller en gåva, vem vet?

Hittar man en släkting i en mantalslängd från tidigt 1800-tal kan man således få veta om vederbörande rökte, snusade, bar sidenkläder, förfogade över en brännvinspanna, ägde ett fickur eller rentav en guldklocka. Sådan information finner man inte i kyrkböckerna från samma tid.

Se vidare i Sveriges släktforskarförbunds handbok: Magnus Bäckmark, *Mantalsforska* (2015)

Lars Nilsson

Fotografiet berättar

Min morfar Per Knutsson. Foto: Nelly Thuring

Min morfar föddes 1891 och växte upp som äldste son på en arrendegård under Trolle-Ljungby slott öster om Kristianstad. Gården hade brukats i familjen sedan början av 1800-talet och var nu inne på tredje generationen. Skulle han fortsätta inom jordbruket eller göra något annat? Efter att ha varit dräng en tid var han med och byggde en vattenledning från Ramlösa till sockerfabriken i Helsingborg. Han var sedan anställd där tills en släkting lockade honom att söka sig till tullen. Morfar antogs i september 1915 som extra ordinarie vaktmästare vid tullen i Helsingborg tillsammans med sju andra personer. Fem av dem tjänstgjorde vid tullen i Göteborg under fyra månader 1916. Morfar återfinns under denna tid i husförhörslängden för Trolle-Ljungby tillsammans med sina föräldrar och två yngre bröder och arbetet vid tullen verkar inte ha varit heltid.

Varför han ville välja denna yrkesbana vet jag inte. Jag hörde honom aldrig tala om sin tid vid tullen och kände inte till att han hade

arbetat där förrän för cirka fem år sedan. Då berättade en moster om sin fars arbete vid tullen och att han hade tyckt att det var ett smutsigt, dammigt arbete med mycket ohyra på båtarna och att han inte hade trivts så bra. År 1920 blev en annan arrendegård i Trolle-Ljungby ledig och morfar tog över den. Jordbruk är ju ett tungt arbete och även det smutsigt men jag tror att morfar trivdes bättre där. Morfar brukade denna gård fram till sin pension då hans son tog över gården. Den gamla fädernegården togs över av morfars yngste bror och därefter av dennes ena dotter. Numera brukas den inte längre i slakten. Mellanbrodern emigrerade till Amerika där han arbetade som frisör i New York.

På fotografiet sitter min morfar i sin tulluniform. Det intressanta är att det är taget hos Nelly Thuring i Göteborg och det bör ha varit under hans tjänstgöring där 1916. Fotografiyrket var för många kvinnor en möjlighet till självständig försörjning.

Nelly Thuring var en av de fem första kvinnorna som röstades in i riksdagen 1921. Hon blev tongivande i den socialdemokratiska kvinnoklubben i Göteborg och valdes in i kommunfullmäktige 1916. Hon kom att bli mycket aktiv i rösträttsrörelsen och hennes fotoateljé användes också som möteslokal. År 1920 sålde hon sin ateljé för att få mer tid att agitera. Över 300 möten hann hon med under 1920–1921 då hon åkte runt i landet i en motorcykels sidovagn. Vid valet 1924 fick hon förnyat förtroende men valde att inte ställa upp i nästa val. Nelly Thuring flyttade till Enskede där hon fortsatte att vara politisk aktiv i den socialdemokratiska kvinnoklubben. Hon återupptog också verksamheten som fotograf. De sista åren i sitt liv bodde hon på ett servicehus på Handelsvägen i Enskede och avled 1972. I augusti i år invigdes Nelly Thürings trädgård vid servicehuset.

Mer att läsa om Nelly Thuring finns i en artikel av Malin Arvidsson på Svenskt kvinnobiografiskt lexikon www.skbl.se
Agneta Svensson